

Bibliomaniya və Biblioterapiyanın Elektron Kitabxanaların Formalaşmasında Həlli

Nərmin Adıgözəlova

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
narmin66@gmail.com

Xülasə — Məqalədə bibliomaniya, onun simptomları, biblioterapiya, onun üstünlükləri, qeyri-spesifik və spesifik psixoterapevtik proseslər, bibliofobiya haqqında məlumat verilmişdir. Elektron kitabxanaların formalaşması ilə bibliomaniya və biblioterapiya problemlərinin həlli analiz olunmuşdur.

Açar sözlər — bibliomaniya, bibliofilik, biblioterapiya, bibliofobiya, elektron kitabxana.

I. GİRİŞ

Bibliomaniya və bibliofilik (“kitabə sonsuz həvəs”) – geniş mənada – kitabları düzgün istifadə etmədən toplamaq; dar mənada – çox qiymətli, nadir nəşrləri toplamaq həvəsi kimi başa düşülür. Belə ki, kitab kolleksionerləri bu cür kitablara çox dəyər verirlər [1].

Əsl biblioman bir sahənin bilicisi kimi hər gördüyü kitabı yox, yalnız seçilmiş kitabları toplayır. Onlar əsasən məşhur nəşriyyat evləri tərəfindən çap edilmiş, hansısa məşhurun həyatını əks etdirən və ya böyük elmi dəyəri olan kitabları “kolleksiya” edirlər.

Bibliomanlar tərəfindən ən çox qadağan edilmiş, nadir nüsxəli kitablar daha çox kolleksiya olunur. Qədim zamanlarda toplanılan kitabların daha çox tarixinə, unikallığına, ilk nəşr olub-olmamasına diqqət yetirildiyi halda, indiki dövrdə daha çox kitabın vərəqinin keyfiyyətinə, şəkilli olmasına, hərfələrin yazılışına diqqət yetirilir. Məşhurlar haqqında kitablar da çox dəyərli hesab olunurlar.

Bibliomaniya daha çox Fransada, İngiltərədə vüsət almışdır. İngiltərə “bibliomanlar ölkəsi” hesab olunur, hətta həvəskarlar tərəfindən tək nüsxəli kitabların çap olunması da sifariş edilir. Əgər belə kitablar sadəcə həvəs üçün yox, müəyyən bir tədqiqat üçün toplanırsa, bu artıq **bibliofilik** hesab olunur.

Bibliomaniya hərəkəti XIX əsrin ortalarında meydana gəlmişdir. 17 iyun 1812-ci ildə Roksboro-cəmiyyəti adlanan ilk bibliomaniya klubu yaradılmışdır [1]. Con Roksboro hələ, cavan yaşlarından bibliomaniyaya həvəs göstərmişdir. O, vaxtının çoxunu kitab yığmağa və nadir kitabların öyrənilməsinə həsr etmişdir, bu səbəbdən onu “kitab hersoqu” adlandırırdılar. Roksboro 1804-cü ildə vəfat etmişdir. Onun ölümündən sonra, 1812-ci ildə 45 gün ərzində onun yığdığı kitabların hərracı keçirilmişdir.

1809-cu ildə Dibdinin müəllifiyi ilə “Bibliomaniya” kitabı nəşr olunmuşdur.

Bibliomaniya xəstəliyinə tutulanlar elə düşünülür ki, onlar çoxlu kitab yığmaqla, çoxlu bilik əldə edəcəklər və onun üçün kitabları rəflərdə saxlamağa üstünlük verirlər. Onların kitab dolu kiçik evləri “kitab qəbiristanlığı”nı xatırladır. Öz kitabxanasında olan kitablarından heç kimin istifadəsinə imkan verməyən insanlara “**bibliotaf**” deyilir. Onlar dəyərli, elmi əhəmiyyəti olan və nadir nüsxəli kitabları bu “qəbiristanlıq”da saxlamaqla geniş oxucu kütləsinin bu kitablardan faydalanmasının qarşısını alırlar. Kitablarnın elektron formatlarının İnternetdə olması bu problemin həlli istiqamətində müsbət addımdır.

II. BİBLİOMANIYA XƏSTƏLİYİNİN SİMPTOMLARI

Penyu “Bibliografik lüğət” adlı kitabının I cildində “bibliomaniya”nı – kitabı oxumaqdan çox, göz oxşamaq üçün əldə etmək həvəsi kimi izah etmişdir. Bu maniya ilə xəstələnenlər kitabı yalnız üz qabığı və tarixi ilə tanıyırlar.

Bu xəstəlikdən əziyyət çəkənlərdə aşağıdakı xarakteristik xüsusiyyətlər (simptomlar) aşkar edilmişdir [1].

1. Böyükölçülü kağız nüsxələrin yığılması – bu seçilmiş və ya məhdud sayda olan nüsxələrin yüksək keyfiyyətli böyükölçülü vərəqlərdə çap olunaraq kolleksiya edilməsidir;
2. Kəsilməmiş səhifə nüsxələrin yığılması - bu ən qəribə simptomlardan biridir. Bundan əziyyət çəkən insanlar nadir kitab nüsxələrinin cildçi tərəfindən kəsilməmiş nüsxələrini toplayırlar. Çünki adi insanlar cildlənmiş, səliqəli kitabları oxumağı daha çox sevirler;
3. İllüstrasiya edilmiş nüsxələrin yığılması – burada əsasən daha çox illüstrasiya və şəkillərlə bəzədilmiş kitablara üstünlük verənlər nəzərdə tutulur;
4. Nadir nüsxələrin yığılması – bu simptom yuxarıda qeyd edilən digər 3 simptomu özündə birləşdirir;
5. Perqament üzərində çap edilmiş nüsxələrin yığılması – bu cür kolleksiyaları yığmaq çox çətindir. Çünki onlar əsasən qədim zamanlarda mövcud olmuşdur;
6. İlk nüsxələrin yığılması – bura nəşr olunan kitabların ilk nüsxələrini yığmaq daxildir, lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bəzi hallarda ilk nüsxədə müəyyən səhvlər ola bilər;
7. Orijinal nüsxələrin yığılması – bura birinci nüsxədən fərqli olaraq bəzi boşluqların olması, eləcə də şəkil yerlərinin boş qoyularaq çap olunan nüsxələri daxildir;

8. Xüsusi hərfərdə çap olunmuş kitab nüsxələrinin yığılması – bu simptom ən geniş yayılmış hesab olunur və bura xüsusi şriftlərlə yazılmış əsərlərin kolleksiya edilməsi daxildir;
9. Şəxsi nəşriyyat və ya azsaylı çap edilmiş kitab nüsxələrinin yığılması – bu simptomdan əziyyət çəkənlər ya şəxsi nəşriyyat evlərində çap edilmiş kitabları və yaxud da bir nüsxəli kitabları kolleksiya etməyi xoşlayırlar;
10. Qadağan və ya müsadirə edilmiş, yandırılmış kitab nüsxələrinin yığılması – bu cür kitabların yığılması daha çox diqqət çəkir;
11. Hər hansı nəşriyyat evinin bütün nəşr etdiyi kitabların yığılması – bu cür insanlar yalnız bir nəşriyyat evinin çap etdiyi kitabları toplamağı xoşlayırlar;
12. Böyük və çoxcildli əsərlərin yığılması – bu digər iki simptom ilə bağlıdır. Bu xəstəlikdən əziyyət çəkənlər çoxcildli əsərlərin bütün nüsxələrini də toplamağı xoşlayırlar.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ənənəvi kitabxana xidmətini geridə qoymuş, elektron kitabxanalar formalaşmış, nəticədə bibliomaniyadan əziyyət çəkən insanlar artıq kitabları təkcə çap variantda deyil, elektron formada da toplaya bilirlər. Kitabların elektron formatda yığılması kitabların cırılmasının, köhnəlməsinin, tozlanmasının qarşısını alır.

Bibliomaniya ilə mübarizə aparmaq üçün bibliomanların topladığı kitabları başqaları ilə paylaşması məsləhət bilinir. Elektron kitabxanaların meydana gəlməsi bu məsələnin həlli istiqamətində müsbət bir irəliləyişdir. Bibliomanlar artıq istənilən kitabı ödənişli və ya ödənişsiz olaraq İnternetdən yükləyərək əldə edə bilirlər. Həmin kitablar artıq kitab rəflərində deyil, kompüterin yaddaşında kolleksiya oluna bilər.

Bibliomaniyadan əziyyət çəkən insanlar, adətən, göz, beyin, sinir və bəzən də psixi xəstəliklərdən şikayət edirlər.

III. BİBLİOTERAPİYA

Kitabdan nəinki maariflənmək, hətta müalicə üçün də istifadə olunur. Rus psixoloqu və psixoterapevti Myasiseva görə “biblioterapiya” – xəstə insanın psixikasına kitab oxumaqla müalicəvi təsir göstərmək üsuludur. Kitab oxumaqla müalicə psixoterapiyanın bir bölməsidir. Biblioterapiya metodu kitabşünaslıq, psixologiya və psixoterapiyanı özündə cəmləyir [2].

İnsanın bu üsul ilə müalicəsi ilk dəfə Yunanıstanda kitabxananın meydana gəlməsi ilə yaranmışdır.

Kiyev kitabxanaçısı Doljnikov 1849-cu ildə kitabxanani “insan ruhu üçün aptek” adlandırmışdır [2].

Biblioterapiya (“biblio - latın sözüdür olub, “kitab”, “therapia - yunan sözü olub, “müalicə” deməkdir) – xəstəyə qulluq etmək deməkdir. Biblioterapiya psixoterapiya üsulu, ədəbiyyatdan istifadə edərək xəstəni müalicə üsuludur [3].

Müalicəvi məqsədlə oxumaq adı oxumaqdan məqsədyönlümlüyü ilə fərqlənir. Kitabın müalicəvi təsiri qavrayış, arzu, fikir, ağırlı duyğular və düşüncələri

dəyişdirmək və yeni hədəflərə doğru yönəltməkdir. Belə ki, kitab vasitəsilə xəstənin hissələrini azaltmaq və artırmaq, onun ruhi sakitliyini tənzimləmək mümkündür [4].

IV. BİBLİOTERAPİYADA PSIXOTERAPEVTİK PROSESLƏR

Psixoterapevtik prosesi spesifik və qeyri-spesifik olmaqla 2 yerə bölmək olar.

Qeyri-spesifik psixoterapevtik prosesə aşağıdakılar daxildir [4]:

1. **Sakitləşdirmə.** Xəstəni başa salır ki, onun xəstəliyi əqli və fiziki sağlamlığı üçün təhlükəli deyil, sadəcə əsəb xəstəliyidir;
2. **Zövq.** Xəstə çox vaxt özünü ətraf aləmdən təcrid olunmuş hesab edir və ona oxuduğu kitabdan, rəndən, yumoristik hekayədən zövq almaq çətin olur;
3. **Özünə arxayınlıq hissi.** Bu hiss xəstənin gərkəmli insanların tərcümeyi-halını, xatirələrini, məktublarını oxuduqları zaman meydana çıxır;
4. **Əsərlərin janrı.** Ədəbiyyatın əksər janrları böyük psixoloji aktivliyə səbəb ola bilər. Janrlar psixi və fizioloji prosesləri stimullaşdırır, travmalı həyəcanların yox olmasına səbəb olur;
5. **Şəxsin daimi ümumi psixi inkişafı.** O, şəxsin fərdi bütövlüyünü, çətinlikləri aradan qaldırılması üçün yaradıcı yanaşma təklif edir.

Spesifik psixoterapevtik prosesə aşağıdakılar daxildir:

1. **Nəzarət -** xəstənin olduğu vəziyyət, onun hərəkət və davranışlarına, mühüm məsələlərə verdiyi reaksiyası nəzərdə tutulur;
2. **Emosional emal** – həkimin köməyi ilə öz şəxsi emosiyalarının digər insanların emosiyaları ilə müqayisəsi nəzərdə tutulur;
3. **Təlim (məşq)** – xəstə ona çətin gələn məsələlərin həlli üçün çoxlu fikirləşməyə cəhd etməlidir;
4. **Münaqişənin həlli** – bu emosional emal və məşqlərin köməyi ilə şəxsi həyatındakı hər hansı məsələnin həllində istifadə etməsidir. Kitabın oxunmasından sonra həkim xəstədən əsərin qəhrəmanı və ya müəllifin qoyulmuş çətinliyin öhdəsindən gəldiyi haqqında fikrini soruşur və onun qarşısında yaxın günlərdə həmin problemin həlli üçün nələr etməli olduğunu fikirləşməyi tapşırır.

Biblioterapiya təkcə nağılların oxunması deyil, şəkillərin qavranması, incəsənətin, elmin, həyat yolunun dəqiqləşdirilməsi üçün vacibdir. Çətin ki, kimsə kitabların sehri qüvvəyə malik olduğunu və bizim psixoloji vəziyyətimizə təsir etdiyini inkar etsin.

Biblioterapiya zamanı kitabları seçərkən xəstənin şəxsi xüsusiyyətlərini, onun sosial təcrübəsini, təhsil və mədəniyyət səviyyəsini nəzərə almaq lazımdır. Hər kitab biblioterapiya üçün uyğun deyil. Kitab xəstənin yaşına və maraq dairəsinə də uyğun olmalıdır. Həmişə hər hansı bir məsələnin həlli üçün konkret kitab tapmaq mümkün deyil.

Düzgün kitabın seçilməsi vaxt tələb edir, bu vaxt ərzində xəstənin halı pisləşə də bilər.

Əsas məqsəd ondan ibarətdir ki, kitab xəstənin olduğu vəziyyəti daha dəqiq əks etdirməsin. Biblioterapiya məqsədi ilə məsləhət bilinən kitablarda 3 prinsip nəzərə alınmalıdır [5].

1. Kitabın əyətərlik dərəcəsi;
2. Kitabın qəhrəmanının xəstəyə uyğun olması;
3. Kitabdakı hadisələrin xəstənin olduğu vəziyyətə maksimum uyğunluğu.

Bu problemin həlli üçün 3 əsas istiqamət təklif edilir.

1. **Birinci istiqamət**in tərəfdaşları hesab edirlər ki, kitabxana xəstələr üçün təkə faktor rolunu oynayır, onları fikirlərdən uzaqlaşdırır, fiziki əzablara qarşı dözümlü olmağı öyrədir;
2. **İkinci istiqamət**in tərəfdaşları hesab edirlər ki, biblioterapiya əsəbi və bəzi psixi xəstələr üçün psixoterapiyanın komponentidir. Bu təkə həkim-psixoterapevt və ya psixiatr tərəfindən kitabxanaçının iştirakı olmadan aparıla bilər;
3. **Üçüncü istiqamət**in nümayəndələri hesab edirlər ki, biblioterapiya köməkçi, bəzi hallarda əsəbi və somatik xəstəliklərin müalicəsi zamanı eyni hüquqludur. Bu psixoloqun, psixoterapevtin və xüsusi təlimatlandırılmış kitabxanaçının iştirakını tələb edir. Bunu ən perspektivli istiqamət hesab edirlər. Rusiyada bu istiqaməti bir çox kitabxanaçılar dəstəkləyir.

Elektron kitabdən fərqli olaraq hər hansı bir oxucunun hansı kitabı oxuduğunu və bu kitabın onun davranışlarına, hərəkətlərinə, psixikasına necə təsir etdiyini görmək mümkün idi. Lakin elektron kitabların geniş vüsət aldığı bir dövrdə insanların istənilən kitabı əldə edərək oxuya biləcəyini düşünsək, onda belə bir qənaətə gəlmək olar ki, kitab mütləq etmək, bəzi həssas insanlara mənfi təsir də göstərə bilər.

Elektron kitabxanaların formalaşması nəticəsində artıq istifadəçilərin davranışları, hansı kitabları oxuduqları, istifadəçilərin profilinin öyrənilməsi loq-faylların analizi əsasında mümkün olacaqdır. Nəzərə alsaq ki, elektron tibb anlayışı da meydana gəlmişdir, deməli, artıq yaxın bir zamanda insanların müayinəsi zamanı həmin loq-fayllardan istifadə edərək onların psixoloji vəziyyətinə uyğun olaraq psixi müalicəsi təyin oluna biləcək.

Kitab ilə müalicənin tibbdə yeni alternativ üsul olduğunu nəzərə alsaq, bəzi çatışmazlıqların olması normaldır.

V. BİBLİOFobiya

Kitabla müalicə mövcud olduğu kimi, nə qədər təəcübü olsa da, kitabdən qorxan insanlar da vardır. Bu nadir qorxu bibliofobiya adlanır. Bibliofobiya dedikdə ya bütün kitabları, ya da dərslik, roman, uşaq ədəbiyyatı və s. kitabları oxumaq qorxusu olan insanlar başa düşülür. Bibliofoblar hansısa kitabı oxumaq lazım gəldikdə çətinliklərlə qarşılaşırlar. Onlarda qorxudan göz yaşı, titrəmə, əllərin əsməsi kimi hallar meydana çıxır [6].

Əksər insanlar bu xəstəliyi ciddi qəbul etmirlər və fikirləşirlər ki, xəstələrə kitabların faydası haqqında məlumat verməklə bu xəstəliyi müalicə etmək mümkündür. Lakin, bibliofobiya ciddi xəstəlikdir və ondan sadə məsləhətlərlə yan keçmək olmaz.

Bibliofobiyanın müalicəsi üçün müxtəlif metodlar mövcuddur. Bunlardan “möhkəmləndirmə” metodu daha effektiv təsir göstərir. Bu metod xəstənin yaddaşına kitabdakı xoş təəssüratla təsir etməkdir. Həmçinin, psixoterapiya və hipnoz metodlarından da istifadə olunur [7].

NƏTİCƏ

E-kitabxanaların, kitabların elektron variantlarının meydana gəlməsi bibliomanianın vurduğu zərəri nisbətən yüngülləşdirmişdir, artıq kitablar məkanlarda sıxlıq yaratmır və bibliomanların evlərini “kitab qəbiristanlığı”na çevirmir. Məqalədə göstərilən problemləri nəzərə alaraq deyə bilərik ki, kitab ilə müalicədə bəzi çatışmazlıqlar vardır. Bundan başqa biblioterapiyanın effekti dəqiq öyrənilməlidir. Kitabın doğrudan da insanı sağlamaşdırdığını sübut etmək üçün, çoxsaylı sualları cavablandırmaq üçün tədqiqatlar aparılmalıdır. Bu məqsədlə, elektron kitabxananın geniş vüsət aldığı bir dövrdə onun təbliğati, konfrans və seminarların keçirilməsi məqsədə uyğundur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, **kitab oxumağın faydaları bütün hallarda mütləqdir.**

ƏDƏBİYYAT

- [1] <http://maxbooks.ru/ismat80/vorva14.htm>
- [2] Н.С. Лейтес, Н.Л. Карповой, О.Л. Кабачек “Библиопсихология и библиотерапия”. М., 2005, 480 с.
- [3] А.Е. Алексейчик “Библиотерапия,” Руководство по психотерапии. Под ред. В.Е. Рожнова. - Т.: Медицина, 1985, - С.304-319.
- [4] www.psychologos.ru/articles/view/biblioterapiya_-_statya_alekseychika
- [5] www.b17.ru/article/14021/
- [6] www.chuvstvnet.ru
- [7] www.fobies.ru